

NAHİDƏ İMANOVA
ADU
nahida@mail.ru

EMOSIYA İFADƏ EDƏN MƏTNLƏRİN PRAQMATİKASI

Açar sözlər: emosiya, praqmatika, məna, aspekt, məlumat, vasitə

Key words: emotion, pragmatics, meaning, aspect, information, means

Ключевые слова: эмоция, прагматика, значение, аспект, информация, средства

Hər bir emojiinin öz praqmatik mənası vardır [3, s. 95]. Praqmatika hər hansı bir işarə sistemini mənimsəyən və onu tətbiq edən subyektlə həmin işarə sistemi arasındakı əlaqələri öyrənir. Emoji işlədilən mətnlərin praqmatik aspekti adı altında onu formalaşdıran elementlərin hamısının, məsələn, dil vasitələrinin, danışq üsullarının məcmusunun adresata (respiəntə) təsiri anlaşılr [2, s.12]. Adresata informasiyanın verilməsi ona təsirgöstərmə vasitəsi kimi başa düşülür. Emoji işlədilən mətnin təsiri həm müəllifin niyyətini əks etdirir, həm də kommunikasiya zamanı emoji mətnin mənasını açıqlayır. Bu səbəbdən də yazılı ünsiyyət zamanı praqmatik aspektin fərqləndirilməsi zəruri hesab edilir. Respiyentin diqqətini cəlb etmək üçün ünsiyyətin təşkili, kommunikatların sosial münasibətlərinin ifadəsi, eləcə də, təsirin həyata keçirilməsi lazımlıdır. Bütün bu göstəricilərdə əsas məqsəd kommunikasiyaya lazım olan meyilin əldə edilməsinə nail olmaqdır.

Emojili mətnlərin praqmatik aspektləri məlumat mənbəyinin seçilməsindən, həmin informasiyanın dil vasitələri ilə ifadəsindən asılıdır. Emojili mətnlərin praqmatikası onda ifadə olunan informasiyadan və həmin informasiyanın ötürülmə formasından asılı olur. Bu cür münasibətin ikinci tərəfində reseptor durur. Reseptorun özündən, yəni onun şəxsi keyfiyyətlərindən, məsələn, psixoloji vəziyyətindən, məlumatlılığından, emosional vəziyyətindən və s. asılı olaraq münasibət qurulur. İnternet ünsiyyət vasitələrindən biri kimi nəzərdə tutulan emoji mətnlərdə məlumatın ötürülməsinin verbal və qeyri-verbal vasitələri mövcuddur. Məsələn, bu cür mətnlərdə şəkil, qrafik və s. kimi vasitələrdən istifadə hallarına rast gəlmək olur. Mənanın dildənkənar reallıqla əlaqəsi, danışq mühiti, iksplisit və implisit kommunikatıv niyyət, ünsiyyət iştirakçılarının bir-birinə münasibəti, ünsiyyətin başvermə şəraiti və bir çox digər məsələlər praqmatika ilə birbaşa bağlı hesab edilir. M.Danesi yazır ki, emojiyərin ən əsas praqmatik funksiyası ünsiyyətin fatik aspektini vurğulamaq və məlumata emosional ton əlavə etməkdir [3, s. 100].

M.Danesiyə istinadən deyə bilərik ki, mətnlərdə istifadə edilmiş emoji-lərin seçimində diqqətli olmaq lazımdır. Bu emoji-lərin pragmatik məna-larının açılması zamanı zəruri hesab edilir. Məsələn, yuxarıda yazdığımız salamlama nümunəsində ilk əvvəl kişi və qadın emoji-lərinin işlədilməsi lazımdır. Bu ər-arvadın bir-birinə olan hörmət əlamətinin göstəricisi hesab edilir və nığahın aliliyini önə çəkir. Bu vəziyyət, amerikalıların, ingilislərin yazışmalarında müşahidə edilə bilər. İngiltərənin gənc dükü prins Harri həyat yoldaşına tvitterdən mesaj atarkən emoji-lərdən istifadə edir və yazısının əvvəlində mütləq kişi emoji üzünü istifadə etməyi unutmur. Doğrudur, burada xalqın mədəniyyətindən gələn düşüncə tərzini də unutmaz. Məsələn, fransızların ər-arvad salamlanmasında belə nümunəyə rast gələ bilmədik. Çünki fransızların əksəriyyəti üçün nığah vacib hesab edilmir və onlar bunu əhəmiyyətsiz hesab edirlər [9].

Mətnə emoji-lərin işlədilməsində məqsəd oxucuya ötürülən əsas nüansları çatdırmaqdır. Mesaj emoji-ləri yazılı mətnlərin mənasına əlavə təsir gücü verir və mənanı genişləndirir [3, s.96]. Aşağıdakı emoji-ləri nəzərdən keçirək:

:) gülən üz

☹ ağlayan üz [3, s.14].

Gülən və ağlayan üz emoji-ləri “Elə gülürəm ki, gözlərimdən yaş gəlir” (laughing so hard I am crying) bir-birlərinə bənzəyir: ☺ və ☹. Bu emoji-lər bir çox halda bir-birlərilə qarşıdırılır. Odur ki, onların işlədildiyi mətnlərin düzgün seçilməsi lazımdır.

L.C.Olson və C.A.Finegan bir qrup gəncə belə sualla müraciət edirlər: “Emoji-lərdən niyə istifadə edirsiniz?” Cavab belə olmuşdur: “Mesajlarımızı daha maraqlı, daha əyləncəli etmək üçün. Həmçinin də mesajı yazan zaman üzümüzdəki ifadəni oxucumuza, dostumuza daha aydın çatdırmaq üçün” [7, s.6]. Bir sözlə, emoji-lər yazılı mətnə danışıq ifadəsini, mənasını əlavə etmək məqsədilə işlədilir. Belə bir situasiya quraq:

[Sona Nahidəyə telefonla mesaj göndərir]

Sona: Will we go out tonight as we planned yesterday? (Dünən planlaşdırdığımız kimi bu gecə gəzintiyə çıxacağıq?)

Nahida: No, I am a little tired, and I prefer to stay at home. Sorry, for not informing you beforehand. (Xeyir, Bir qədər yorğunam və evdə qalmaq üstün tuturam. Bağışla ki, səni əvvəlcədən xəbərdar etməmişəm).

[Sona ürəyində düşünür ki, kaş Nahidə özü getmək fikrindən daşınmış olaydı, çünki onun özünün də gəzməyə getməyə həvəsi yox idi]

Sona: ☺Ok. No problem. Some other day. (Sona gülümsəyir və yazır: Oldu. Problem deyil. Başqa bir gün gedərik).

Sona *gülüş* emojisini mesajına əlavə etməklə Nahidə ilə həmfikir olduğunu göstərir. Əksinə əgər Sona getmək həvəsində olsaydı, o halda

Nahidənin cavabını belə yazdı: ☹Ok. You might have informed me beforehand. (Sona hirslənir, qaşqabağını tökür və yazır: Oldu. Lakin sən məni qabaqcadan xəbərdar edə bilərdin). *Qəzəbli üz* emojisini yazmaqla o, vəziyyətdən məmnun olmadığını ifadə etmiş olur. Mətnlərdən emoji-lərin funksiyaları nə əvəzedici, nə də dekorativdir, onlar müasir qeyri-formal yazı üslubunu əlifba üslubu ilə birləşdirmək funksiyası daşıyır və, beləliklə də, qarşılıqlı ünsiyyət sisteminin vahid yazı üslubu yaranır [3, s. 90].

Son dövrlərdə işarələrin semantikasının öyrənilməsinə maraq getdikcə artmaqdadır. İşarə ilə onun anlamı və mənası arasında bağlılıq mövcuddur [5, s.100]. İşarəyə bir anlam və həmin anlama da bir məna uyğun gəlir. Lakin mənaya yalnız işarə daxil deyildir. Eyni anlam müxtəlif dillərdə, həmçinin də bir dildə müxtəlif ifadələrə malikdir. Emojilər məqsədin, əhval-ruhiyyənin və şüurun vəziyyətinin çatdırılmasına nail olmaq üçün işlədilir. Onlar bizim düşüncə və davranışımızın işarələridir. Emojilər hazırda ən anlamlı və əvvəlcədən məlumatı əks etdirən ünsiyyət növü hesab olunur.

Emojilərin bir neçə diskursiv funksiyaları vardır. Diskurs sosial və psixo-emosional vasitələri dildə əks etdirir. Yazılı diskursda emoji-lərin işlədilməsi visual təsviredici vasitənin baş verməsinə şərait yaradır. Bu yerdə R.Yakobsonun qeyd etdiyi [8, s.60] “diskursun fatik funksiyası”-nı xatırlayırıq. Emoji istifadəsinin vizuallığa əsaslanan “kiçik söhbət” versiyasını yaradır. Bu da ünsiyyətin açıq və xoş olan social əlaqəsini formalaşdırır. Diskursun bu aspekti ilk dəfə antropoloq B.Malinovski [6, s.296] tərəfindən öyrənilmişdir. O “fatik ünsiyyəti” social vərdişlərin dili kimi təsvir etmişdir. Sosioloq E.Gofmana görə, fatik nitq rituallarının və onların mənalılarının əsas aspektlərini kommunikativ interaksiyanın “pozitiv sosial üzündə” ifadə edir [4, s. 159]. Məsələn, mesaj mətninin əvvəlində işlədilən gülən üz ifadəsi mesajın pozitiv tonunu, müsbət tərəfini, yazanın müsbət niyyətli və əhval-ruhiyyəsinin yaxşı olduğunu əks etdirir və bu da o anlama gəlir ki, iştirakçılar arasında əlaqə yaranmış hesab olunur. Tələbələrə yazdıqları mesaj mətnlərinin təhlilinə əsasən, emoji-lərin üç fatik funksiyaya müəyyən edilir:

1. Danışığın başlanmasını göstərən işarə. Mesaj mətninin əvvəlində işlədilən gülən üz ifadəsi açılış ifadəsi olan salamlama “Hi” (Salam) sözünün əvəzinə işlədilir. Gülən üz ifadəsi yazanın şən əhval-ruhiyyəsinə, müsbət niyyətini əks etdirir. Bu cür emoji-lər həmsöhbətlər arasındakı dostluğun, səmimiyyətin ifadəsidir. Hətta mesaj mətninin sonrakı mərhələlərində kədərli nüanslar olsa belə, başlanğıcda müəllif bunu hiss etdirməməyə çalışır.

2. Danışığın sonuna işarə. Bəzi mesaj mətnləri, məsələn, tvitterdə yazılan mətnlər çox zaman qəfildən sonlana bilər. Bu da mesajı göndərənə məlumatı qəbul edən tərəfindən yanlış anlanmasına səbəb ola bilər. Odur ki, sonda yazılan gülən üz ifadəsi “good-bye” (hələlik) mənasında işlədilərək

mesaj yazanın müsbət mövqeyini, dostuq əlaqələrinə sadıqlığını göstərmək məqsədilə işlədilir.

3. Səssizlikdən çəkinmə. Üz-üzə olan söhbətlərdə bir çox insanlar sakitliyi pozmağı bəzi ifadələrdən istifadə etməklə ortadan qaldırırlar. Məsələn, azərbaycanlıların çox işlətdiyi “Daha nə var nə yox?” Hava tez-tez dəyişir, elə deyilmi?”, “Vaxt olduqca sürətlə keçir” və s. kimi ifadələr işlədirlər. Yazılı mətnlərdə isə mesajı göndərən həddindən çox məlumat göndərdiyini düşünəndə bu məsələdən çəkinmək istəyir. Emojilərdən istifadə edənlər onlardan istifadə etməklə göndərdikləri məlumatın yükünü azaltmaq istəyirlər. Emojilərin fatik funksiyalarının hər birinin əsas məqsədi həmsöhbətlər arasında dostluq və şənlik əlaqələrini möhkəmləndirməyə xidmət edir [3, s.117]. Təbii ki, bunlar qeyri-formal mesaj mətnlərində müşahidə edilə bilər. Amma formal mətnlərdə, məsələn, esselərdə, elmi məqalələrdə və s. onların işlədilməsi laqolay, biçimsiz görünür.

İnformantlar tərəfindən verilən 323 mesajın təhlili onu göstərir ki, emojilərin əsas məqsədi mesaj mətnlərində emotiv və fatik koheziyanı yaratmaqdan ibarətdir. B.Katalininin araşdırmasına əsasən, diskursiv funksiyaların mesaj mətnlərində işlədilməsi aşağıdakı dərəcədə müəyyənləşir [2, s.23]:

1. Fatik funksiyada işlədilən emojilər 88%;
2. Emotiv funksiyada işlədilən emojilər 94%;
3. Digər funksiyalarda müşahidə olunan emojilər 64%.

M.Danesi yazır ki, emojilərin emotivliyi iki qrupa bölünür: 1) emojilər yazılı ünsiyyətdə qrafik durğu işarələri ilə əvəz oluna bilərlər; 2) emojilər vizual olaraq hər hansı bir ifadəni vurğulaya bilərlər [3, s.23]. Emotiv emojilər yazılı mətnlərdə əlavəedici funksiya daşıdığından onları asanlıqla mətndən kənarlaşdırmaq olar. Emojilər mətnlərdə, yaxud yazılı diskursda həmsöhbətlər arasında baş verən emosional nüanslara nəzarət etməyə imkan verir. Emojilərdən çox istifadə edən bir şəxsdən soruşurlar ki, nə üçün mesajınızda sözdən daha çox emoji işlətmisiniz. Cavab belə olub: “Emojilərdən istifadə mənə imkan verdi ki, dostumu qışqırmadan tənqim edim və o, tənqidimdən kədərlənməsin” [3, s.23].

M.Danesi yazır: “Emojilərin işlədilməsini kifayət qədər ciddiyyə almaq lazımdır” [3, s.17]. Emojilər yazılı mətnlərdə işlədilən işarələrdir. Son dövrlərdə işarələrin semantikasının öyrənilməsinə maraq getdikcə artmaqdadır. İşarə ilə onun anlamı və mənası arasında bağlılıq mövcuddur. İşarəyə bir anlam və həmin anlama da bir məna uyğun gəlir. Bir anlam müxtəlif dillərdə, həmçinin bir dildə müxtəlif mənaları ifadə edə bilər. Emojilər məqsədin, əhval-ruhiyyənin və şüurun vəziyyətinin çatdırılmasına nail olmaq üçün işlədilir. Onlar bizim düşüncəmizin və davranış

məqsədimizin revelator işarələridir. Hazırda emojiilər mənalı və məlumatı əvvəlcədən və aydın tərzdə əks etdirən ünsiyyət növü hesab olunur.

Mətn əsaslı yeni media diskursu müxtəlif formalarda, məsələn, elektron poçt, onlayn söhbət səhifələri, virtual oyunlar, müxtəlif internet saytları və s. reallaşır. Qloballaşan dünyada bir çox diskurs növləri kimi, yeni media diskursu da tədqiqat obyektinə çevrilir, amma özündə şifahi nitqin bir çox xüsusiyyətlərini ehtiva edən bu diskurs tədqiqat prosesi zamanı bir çox anlaşılmaz məqamlara səbəb olur.

İnternet dilçiliyi termini yerində işlənmiş, yaxud yaranmış termindir. İnternet demək olar ki, həyatımızın bir parçasına çevrilib. İnternetdən istifadə etmək nəinki mənfi hal hesab olunmalı, əksinə internetdən dili, yaxud internet ünsiyyəti insanın beyninin inkişafına, təxəyyülünün, dünyagörüşünün inkişaf etməsinə səbəb olur. Doğrudur, sağlamlıq baxımında yaş həddi nəzərə alınmalıdır! Həmçinin hər şeyə artıq maraq aludəçiliyə səbəb olur ki, bu da düzgün qəbul edilmir. Böyük G.Nizaminin artıq sitata çevrilmiş bir deyimini yada salaq: *“Bir inci saflığı varsa da suda. Çox içildikdə dərd verir o da!”* (Nizami Gəncəvi)

Ədəbiyyat

1. Barthes R., Lavers A. Elements of Semiology. New York: Hill and Wang, 1968, 112 p.
2. Catalina B. The Semiotics of Visual Languages. New York: Columbia University Press, 2002, 200 p.
3. Danesi M. The Semiotics of Emoji. London: Bloomsbury Academic Publishing Plc., 2017, 197 p.
4. Goffman E. The presentation of Self in Everyday life. Anchor Books/Doubleday: Social Science, 1999, 259 p.
5. Lyons J. Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 376 p.
6. Malinowski B. The Problem of Meaning in Primitive Languages. In C.K.Ogden, and I.A.Richards (Eds.). The Meaning of Meaning. London: K. Paul, Trend, Trubner, 1923, pp. 296-336.
7. Olson L.C., Finnegan C.A. (eds.). Visual Rhetoric: A Reader in Communication and American culture. London: Saga, 2008, 437 p.
8. Якобсон Р.О. Вопросы поэтики. Постскрипtum к одноименной книге. Москва: Прогресс, 1987, 464 с.
9. theeverygirl.com/how-relationships-are-different-in-france

**Imanova N.
(AUL)**

The pragmatics of the emotional texts

Summary

The article deals with the pragmatics of the emotional texts. It states that each emoji has its own pragmatic meaning. The article also gives information about the meaning of the term “emoji”. Emojis are considered to be ideograms and smileys which are used in electronic messages and web pages. The article highlights the differences between emojis and emoticons. Emojis are considered to be actual pictures instead of typographics. Pragmatics investigates the relationship between the entity that adopts and implements any sign system. The effects of the texts including emojis may demonstrate both the author’s intention and as well as it clarifies the meanings of the emojis used in the texts. That is why it is necessary to distinguish the pragmatic aspects in the written communication. The article states that the pragmatic aspect of emotional texts depends on the source of information, and the expression of information through language means. The receptor is considered to be one of the main figures in such relationship.

**Иманова Н.
(АИЯ)**

Прагматика эмоциональных текстов

Резюме

Статья посвящена прагматике эмоциональных текстов. В нем говорится, что каждый смайлик имеет свое прагматическое значение. В статье также приводится информация о значении термина «смайлики». Эмоджи считаются идеограммами и смайликами, которые используются в электронных сообщениях и на веб-страницах. В статье освещаются различия между смайликами и смайликами. Эмоджи считаются настоящими картинками вместо типографики. Прагматика исследует отношения между сущностью, которая принимает и внедряет любую систему знаков. Эффекты текстов, в том числе смайликов, могут продемонстрировать как намерение автора, так и прояснить смыслы смайликов, использованных в текстах. Вот почему необходимо выделить прагматические аспекты в письменном сообщении. В статье утверждается, что прагматический аспект эмоциональных текстов зависит от источника информации, а также от выражения информации с помощью языковых средств. Рецептор считается одной из главных фигур в таких отношениях.

**Rəyçi: Leyla Cəfərova
Filologiya elmləri doktoru**